

Vi behöver ett slut på tillväxten

Vi måste slå oss fria från ekonomisk tillväxt. Våra ekosystem står på gränsen till kollaps. Världens arter utplånas och de ekosystemtjänster vi är beroende av för försörjning av mat och dricksvatten sätts ur balans.¹ Den globala uppvärmningen hotar att nå en punkt där den blir självförstärkande och snurrar i väg bortom vår kontroll. Och med temperaturen även förutsättningarna för mänskligt liv jorden.² Vårt hem. Det är inget mindre än det som står på spel. Och till alla som kallar det alarmism, ja alarm är precis vad det är, och varningssignalerna tjuter öronbedövande just nu. Men kommer någon lyssna? För det här är ingen ljuv dröm om framtiden och det är antagligen inte vad någon vill höra, men det är en utväg från den värsta mardrömmen. Kanske också den sista.

Vad är det egentligen vi slåss för? Vad är det som gör livet värt att leva? Det är viktigt att inte glömma vika de faktiska målen är. Inom filosofin talar man om lycka, skönhet och kunskap som finala värden. Annat som hjälper oss att nå dit, som en universitetsutbildning eller ett par fina nya skidor i julklapp tillskrivs ett instrumentellt värde.³ Ofta tänker man att det är lättare att fokusera på vissa instrumentella värden, som BNP-tillväxt eftersom de är lättare att fånga än något så abstrakt som lycka. Men har BNP-tillväxt ens ett instrumentellt värde? Hjälper det oss att nå lycka, skönhet och kunskap? Till och med av förespråkare motiveras att använda just BNP som måttstock med dess samband till andra faktorer som antas ha en ännu tydligare koppling till lycka, som till exempel förväntad livslängd.⁴

Inom nationalekonomin har man sedan 1974 varit oense om ifall den så kallade Easterlinparadoxen finns eller ej. Richard Easterlin menade att hans data visade att det inte fanns något samband mellan lycka och BNP-tillväxt. Resultatet har starkt kritiserats och det är svårt att någonsin komma överens eftersom det metodologiskt är otroligt svårt att mäta lycka.⁵ Trots det anser jag att vad som egentligen behövs här helt enkelt är lite empati och föreställningsförmåga. För även om det inte är lätt att exakt säga vad lycka är så är det inte heller svårt att säga ungefär vad som gör oss lyckliga. Abraham Maslows idéer om en

¹ Malmaeus och Österbergh, *En ny ekonomi för en ny planetär tid*, s.10

² Steffen, "The Last Decade and You", *The Nearly Now* (2017)

³ Persson, "Hållbar utveckling – en kompromiss mellan miljö och utveckling?"

⁴ Roine, "Den bästa av dåliga idéer – Om BNP"

⁵ Weimann, Knabe och Schöb "How Much Truth is there in the Easterlin Paradox?" *The European Financial Review* (2015)

behovstrappa kan ge en fingervisning om ungefär hur vi fungerar. Först och främst behöver vi sådant som mat och husrum, först när vi har sådan säkerhet kan vi börja prioritera det mer abstrakta och mindre materiella för att till sist söka "självförverkligande".⁶ Det ligger nog nära vad de flesta av oss skulle säga, om vi bara känner efter. Vet man inte när ens barn kommer att få äta nästa gång kommer man självklart att oroa sig men på andra sidan av spektrumet kommer en andra bil eller 50:e T-shirt antagligen inte göra en så mycket mer nöjd med livet. Alltså är Easterlinparadoxen inte så paradoxal, kopplingen mellan lycka och BNP finns på lägre inkomstnivåer men avtar när man uppnått en viss materiell säkerhet.

Att det finns en nedre gräns för resursutnyttjande är viktigt att ha med sig, vi är sju miljarder som alla förtjänar en viss materiell standard. Men hur sätts denna standard? En vanlig definition av hållbar utveckling från FN-rapporten "Vår gemensamma framtid" lyder "En hållbar utveckling är en utveckling som tillfredsställer dagens behov utan att äventyra kommande generationers möjligheter att tillfredsställa sina behov".⁷ Hållbarhet innebär inte att vi bara ska gå och dö. Den goda nyheten är att vi kan utvinna det vi *behöver* tack vare en mängd producerande ekosystemtjänster.⁸ Men vi får inte nyttja ekosystemtjänsterna snabbare än de reproduceras. Det förutsätter att vi har med oss Maslow i bakhuvudet och kommer ihåg att faktiska behov bara är materiella på en grundläggande nivå. Alla prylar vi äger tillfredsställer inte våra behov men vår ohållbara konsumtion äventyrar definitivt kommande generationers möjligheter att tillfredsställa sina.

Dynamiken fångas i Kate Raworths ekonomiska modell, hennes donut. Hon använder både olika parametrar FN har för social hållbarhet och Johan Rockströms planetära gränser för ekologisk hållbarhet. Endast inom dessa ramar kan vi bygga vår framtid.⁹ FN:s globala mål för hållbar utveckling tar också hänsyn till både sociala och ekologiska aspekter, men det finns en hake, till skillnad från Raworth har FN mål åtta. Om ekonomisk tillväxt. BNP-tillväxt brukar (tvetydigt) lyftas fram både som en garant för social utveckling och som något abstrakt som inte behöver ha någon påverkan på den fysiska biosfären. Inget av det stämmer. För det första är ekonomisk tillväxt, som Jason Hickel påpekar, inte något effektivt sätt att bekämpa fattigdom. Skev inkomstfördelning gör att om tillväxten fortsätter se ut som idag kommer vi

⁶ Psykologiguide.se "Behovstrappa, behovspyramid"

⁷ Andrews och Granath, "Omställning till hållbar värld brådskar"

⁸ Arnström, "Ekosystemtjänster"

⁹ Raworth, "A healthy economy should be designed to thrive, not grow"

ha kvar fattigdom i 207 år till, samtidigt som storleken på ekonomin kommer att öka 175 gånger om.¹⁰ Och en 175-dubbling påverkar visst biosfären.

Vad innebär en större ekonomi? BNP är värdet på de varor och tjänster som produceras inom ett geografiskt område. Storleken av BNP bestäms alltså av värdet. Som Mikael Malmaeus lyfter fram har neoklassisk ekonomisk teori lett till att värde har setts som något ideellt, skapat av subjektiv, upplevd nytta hos konsumenter. Därmed har myten om ”grön tillväxt” kunnat leva vidare. Malmaeus däremot använder Sverige som exempel och fokuserar på produktionssidan för att visa hur värdet egentligen bestäms av mängden arbete. Sedan 1950 har antal arbetade timmar inte ökat, BNP-tillväxten, på 470%, beror på att arbete lagrats i realkapitalstocken som har ökat, med 470%. Tillväxt förklaras inte av någon mjuk ökning i produktivitet utan hård ackumulering av realkapital. Det är alltså något fysiskt, materiellt som har ökat.¹¹

Att BNP-tillväxt är materiell stöds även empiriskt av Tim Jacksons studier. De visar på vad som kallas relativ frikoppling, alltså att mängden koldioxid per producerad dollar (eller krona) minskat, men inte att de faktiska utsläppen skulle ha minskat, absolut frikoppling. Och atmosfären bryr sig bara om absoluta termer. Han poängterar också att även om det skulle vara möjligt att skapa en ekonomi fri från utsläpp av just koldioxid så går det inte att föreställa sig en ekonomi fri från alla typer av miljöpåverkan eftersom all ekonomisk aktivitet till större eller mindre del är materiell.¹²

Om man vill föreställa sig en hållbar ekonomi så måste den vara fri från tillväxt. Det finns andra delar av ekonomin som kan vara nog så viktiga, men de blir inte hållbara så länge de växer. Arbeten kommer till exempel skapas inom den framväxande industrin för förnybar energi. Det är bra och nödvändigt för omställningen till ett hållbart samhälle. Men som Michael Renner och Robert Österbergh påpekar är leverantörskedjorna dominerade av traditionella industrier, som stålindustrin.¹³ Men tung varuproduktion är det verkligen representativt, borde inte tjänstesektorn kunna växa? Det som kallas personliga tjänster (vilket är typiskt handlar om tjänster som utförs i vård, skola och omsorg) har generellt sett relativt låga utsläpp.¹⁴ (Det här är mycket lovande och som sagt en del av en hållbar ekonomi!) Men problemet med en växande tjänstesektor är att den inte ersätter varuproduktionen den spär

¹⁰ Hickel, “The Problem with Saving the World”, Jacobin (2015)

¹¹ Malmaeus, *Behöver vi tillväxten?*, s.257-264

¹² Jackson, *Välfärd utan tillväxt*

¹³ Renner och Österbergh, *Nästa stora omdaning?*, s. 289-290

¹⁴ Larsson och Hahn, *I tjänstesamhället*, s.53

tvärt om på den. Eftersom personliga tjänster är så svåra att blir varor relativt sett billigare, vad gör alla inom den stora tjänstesektorn med sin lön då, jo de köper varor, det är precis det vi ser i tjänstesamhället Sverige idag.¹⁵

Som en parentes, cirkulär ekonomi är en fin och viktig tanke, rent hypotetiskt kanske man kan tänka sig en cirkulär ekonomi som växer marginellt eftersom vi som sagt redan nu kan se en relativ frikoppling av BNP. Men tyvärr är vi väldigt långt ifrån att ha tekniken för en helt cirkulär ekonomi och vi behöver agera snabbare än så.¹⁶

Hur gör vi då för att minska produktion och? Svaret stavas arbetstidsförkortning. Allteftersom produktionen effektiviseras kan vi jobba mindre och ekonomin kan sluta växa och utarmandet av planeten upphöra. Visst låter det bra? Och till viss del är det en win-win situation, just nu förstör vår överkonsumtion för kommande generationer samtidigt som den inte gör oss lyckligare. Mer fritid däremot kommer ge oss tid till familj, vänner, kultur, utbildning och göra oss mindre stressade. Men det finns också en lite mer svårsåld fördel. Mindre inkomst kommer tvinga oss att minska vår konsumtion. Var det inte vad vi nyss sa? Jo, men gränsen för när konsumtion slutar göra oss lyckligare är suddig. I dagens Sverige är det lätt att hålla med Easterlin men konsumtionsminskningen som behövs är enorm. Idag infaller Earth Overshoot Day, dagen då vi förbrukat så mycket resurser som skapas under ett år den första augusti efter det stjälar vi av kommande generationer. Sveriges Overshoot Day inträffar fjärde april.¹⁷

Det är skrämmande att det ofta är otroligt små förändringar som lyfts föreslås. Som exempel kan nämnas hur en föreläsare i hållbar utveckling väljer att lyfta fram hur mindre tallriksstorlek hjälpte en hotellkedja att minska matsvinn.¹⁸ Nudging (som förändrad tallriksstorlek är ett exempel på) är inte ens något som Oksana Mont, författaren av studien, ser som något som på egen hand skulle kunna lösa våra problem. Mont talar istället om det som en del av ett åtgärds paket där man dels använder mjuka styrmedel men också hårda och utöver det att konsumenterna ska göra egna aktiva (och upplysta) val.¹⁹ Det är inte bara olyckligt utan direkt skadligt att det är en sådan dissonans mellan utmaningar och åtgärdsförslag. Vi behöver också hårda styrmedel! Även om de inte lika lätta att sälja in. Klimatförändringarna innebär tidspress. Som Alex Steffen uttrycker det "Winning slowly is basically the same thing

¹⁵ Larsson och Hahn, *I tjänstesamhället*, s.57-59 samt Malmaeus, "Välfärd utan tillväxt"

¹⁶ Återvinningsindustrierna, "Cirkulär ekonomi"

¹⁷ Earth Overshoot Day, "Country Overshoot Days"

¹⁸ Mark-Hebert, C. "En hållbar framtid: CSR"

¹⁹ Mont, *Kan Homo shoppiens bli hållbar?*, s.120-121

as losing outright.”²⁰ Vi behöver drastiska åtgärder för att flytta Sveriges Overshoot Day från fjärde april till första januari, året efter, eller ännu senare om vi menar allvar med att, helt rättvist, låta utvecklingsländer bygga upp sina ekonomier. Ett stopp på tillväxten är inte ett roligt förslag men det är åtminstone ett mer ärligt förslag.

Vi är långt ifrån den tid då vi kan ha en snäll, nästan omärkbar omställning. Det har aldrig varit faller under min livstid.²¹ Det handlar alltså inte bara om att starta sin lilla veganska restaurang utan vi behöver också ställa om ekonomin så att vi säljer mindre istället för mer och mer. Restaurangen kanske är en del av den framtiden men då bara om MacDonalds försvinner samtidigt. Så kommer vi kunna vara lyckliga i den nya världen? Förhoppningsvis, i alla fall om vi tror optimister som Raworth, enligt henne är den materiella standard vi kan få inom planetens gränser tillräckligt för ett gott liv.²² Och gör vi ingenting, ja då kommer vi definitivt inte att bli lyckliga, för även om livet i dagens Sverige är ganska likt en ljuv dröm så gör det framtiden till en hemsk mardröm. Alternativa framtider kan inte jämföras med det liv vi lever idag, istället måste de ställas mot den framtid som skapas av business as usual och eftersom det *förstör förutsättningarna för mänskligt liv på jorden*²³ är det en väldigt lätt tävling att vinna. Vi kanske helt enkelt måste erkänna att vi just nu lever väldigt långt över våra behov.

Som miljörelse ska vi varken försöka eller behöva rättfärdiga en omställning med att det blir kul, för det kanske det inte blir men det är ändå nödvändigt, det är ändå det enda rätta. Vi måste slå oss fria från tillväxtparadigmet. I sin kärna är tillväxt alltid materiell och påverkar biosfären. Biosfären kan producera mycket. Men planeten kan inte växa. Den kan framförallt inte växa exponentiellt. Ett slut på ekonomisk tillväxt är alltså absolut nödvändigt för en omställning och en omställning det handlar om inget mindre än den mänskliga civilisationens vara eller inte vara.

²⁰ Steffen, “The Last Decade and You”, The Nearly Now (2017)

²¹ Steffen, “The Last Decade and You”, The Nearly Now (2017)

²² Raworth, “A healthy economy should be designed to thrive, not grow”

²³ Malmaeus och Österbergh, *En ny ekonomi för en ny planetär tid*, s.10

Källor:

Litteratur:

- Hickel, J. (2015). "The Problem with Saving the World". Reason in Revolt: Jacobin
- Jackson, T. (2011). *Välfärd utan tillväxt*. Ordfront Förlag
- Weimann, Knabe och Schöb "How Much Truth is there in the Easterlin Paradox?" The European Financial Review (2015:04:14)
- Österbergh, R och Malmaeus, M. (2018) *Ekonomi för antropocen: skiftet till en hållbar värld*. Carlsson Bokförlag
 - Larsson, M och Hahn, T. *I tjänstesamhället: Är vi hållbara nu?*
 - Malmaeus, M. *Behöver vi tillväxten? Arbete och välfärd i den nya ekonomin*
 - Malmaeus och Österbergh. *En ny ekonomi för en ny planetär tid -Introduktion*
 - Mont, O. *Kan Homo Shoppiens bli hållbar*
 - Renner, M och Österbergh, R. *Nästa stora omdaning? Hur gröna jobb skapar hållbarhet och arbetstillfällen*

Internet-källor:

- Andrews, A och Granath, B. "Omställning till hållbar värld brådskar". FN-fakta nr 2:12 <https://fn.se/wp-content/uploads/2016/08/Faktablad-2-12-H%C3%A5llbar-utveckling.pdf> (Hämtad: 2018:10:26)
- Earth Overshoot Day. "Country Overshoot Days" <https://www.overshootday.org/newsroom/country-overshoot-days/> (Hämtad: 2018:10:26)
- Psykologiguiden.se "Behovstrappa, behovspyramid" <https://psykologiguiden.se/psykologilexikon/?Lookup=behovstrappa> (Hämtad 2018:10:26)
- Raworth, K. "A healthy economy should be designed to thrive, not grow". (2018). TED. https://www.ted.com/talks/kate_raworth_a_healthy_economy_should_be_designed_to_thrive_not_grow (Hämtad: 2018:10:26)
- Steffen, A. "The Last Decade and You". (2017). The Nearly Now. <https://thenearlynow.com/the-last-decade-and-you-489a5375f8> (Hämtad: 2018:10:26)
- Återvinningsindustrierna. "Cirkulär ekonomi" <http://www.recycling.se/cirkular-ekonomi>

(Hämtad: 2018:10:26)

Föreläsningar:

- Arnström, J. "Ekosystemtjänster". 2018:09:24. Uppsala
- Malmaeus, M. "Välfärd utan tillväxt". 2018:10:03. Uppsala
- Mark-Hebert, C. "En hållbar framtid: CSR" 2018:10:16 Uppsala
- Persson, M. "Hållbar utveckling – en kompromiss mellan miljö och utveckling?" 2018:09:03
Uppsala
- Roine, J "Den bästa av dåliga idéer – Om BNP" 2018:09:26. Uppsala